

УДК 021.1

**Тодорова Євгенія Миколаївна,**

канд. пед. наук, доц. кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності Харківської державної академії культури

*пошт. адреса:* ХДАК, Бурсацький узвіз, 4, м. Харків, 61057, Україна

*конт. тел.:* (057)731-27-83

*e-mail:* [rvv200@mail.ru](mailto:rvv200@mail.ru)

## **МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ РОБОТИ: ВЗАЄМОДІЯ І ПРОТИРІЧЧЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ**

Ключові слова: методика, технологія, аналітико-синтетична обробка, документ, бібліографічна інформація, електронні ресурси.

Ключевые слова: методика, технология, аналитико-синтетическая обработка, документ, библиографическая информация, электронные ресурсы.

Key words: methodology, technology, analytical and synthetic processing, document, bibliographic information, electronic resources.

Забезпечення суспільства повною, об'єктивною, достовірною інформацією, в т.ч. бібліографічною, є основною вимогою сучасного інформаційного середовища.

Активна автоматизація майже всіх галузей людської діяльності зумовлює необхідність змінення та пристосування бібліографічних технологій до зростаючих інформаційних потреб суспільства. Результатом цього стало виникнення електронної бібліографії як упровадження сучасних інформаційних технологій у бібліографічну роботу. *Актуальність* її дослідження зумовлена тим, що нині вона являє собою найвищий рівень розвитку бібліографічних технологій. Визначити процес цього розвитку від давнини до сучасності, виявити засоби створення й поширення електронної бібліографії та співвіднести все це з потребами сучасного інформаційного суспільства є важливими заходами для прогнозування подальшої еволюції бібліографічних технологій, яка майже невід'ємно залежить від розвитку програмного й апаратного комп'ютерного забезпечення, мережі Інтернет.

Поняття «методика бібліографічної роботи» традиційно означає опис методів і правил її здійснення.

Поняття «бібліографічна технологія» не має однозначного трактування. Її розглядають або як вид інформаційної технології, тобто «комплекс методів, способів та засобів, які забезпечують зберігання, обробку, передачу й відображення інформації...», або як «загальну і часткову послідовність бібліографічних процесів, поділених на операції, завдяки чому методи бібліографічної роботи перетворюються на потрібні результати» [2, с. 93].

До 90-х рр. ХХ ст. в бібліографознавстві панувало поняття «методика», в дослідженні якої було накопичено значний масив наукового знання: описаний і узагальнений досвід бібліографування, укладання покажчиків різних типів і видів, довідково-бібліографічного й інформаційного обслуговування.

В останнє десятиріччя ХХ ст. стався рішучий поворот до засвоєння поняття «бібліографічна технологія», яке теоретики бібліографії в більшості своїй ігнорували. Так, у жодному виданні підручників О. П. Коршунова [3–5] відсутній термін «технологія» і похідні поняття від нього.

О. П. Коршунов, найвідоміший бібліографознавець радянського періоду, надав таку дефініцію поняття: «Методика бібліографії – найстаріша й найрозгалуженіша наукова дисципліна у складі бібліографознавства, яка вирішує такі головні завдання:

- розробляє прийоми, правила та способи, критерії й показники якості та ефективності практичної бібліографічної діяльності, методи її економічного аналізу;

- сприяє застосуванню стабільних нормативів, новітніх методів і технічних засобів у практику бібліографування та бібліографічного обслуговування;

- забезпечує раціоналізацію пошуку, переробки, зберігання, передачі, сприймання і використання бібліографічної інформації, підвищення ефективності і якості всіх напрямів бібліографічної роботи» [ 4 , с. 198–199].

Науковець не надав визначення поняття «бібліографічна технологія», але вбачав перспективи вирішення методичних проблем у комп'ютеризації та застосуванні нових прогресивних форм і методів роботи.

У найновішому підручнику 2014 р. за редакцією і авторством О. П. Коршунова лише згадуються методика і технологія бібліографічної роботи, але не дається їхнє трактування [3].

Протилежної думки дотримувався Д. Я. Коготков, дослідивши у своєму підручнику «Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология» (2003) застосування новітніх технологій в усіх основних процесах бібліографічної роботи [2].

У подальшому розвиток понятійного апарату і складові бібліографічної технології досліджували такі бібліографознавці, як Є. Г. Астапович, І. С. Пілко, В. К. Степанов, І. Г. Моргенштерн.

Так, І. Г. Моргенштерн стверджував, що затвердженню поняття «технологія» сприяла автоматизація бібліографічних процесів, засвоєння методів бібліографічного пошуку в інформаційних ресурсах Інтернету тощо [6, с. 181].

Зауваживши, що наразі залишається багато невирішених проблем у галузі автоматизації бібліографічних процесів, учений наголошував на необхідності спільних зусиль бібліографів і програмістів задля уніфікації і конверсії програм і досягнення їхньої сумісності.

Г. М. Швецова-Водка, відомий український науковець, визначає методикау бібліографії як розділ бібліографознавства, що «вивчає та розробляє прийоми, правила і способи практичної бібліографічної діяльності, сприяє впровадженню в бібліографію методів, які розроблені в суміжних галузях знань: має не меті раціоналізацію та підвищення ефективності бібліографічної справи» [8, с. 173]. На її погляд, поняття «технологія бібліографії» поки що розроблено недостатньо. Вона стверджує, що технологія не є розділом наукової дисципліни, а виступає одним із об'єктів її

вивчення, оскільки не є самодостатнім чинником, а лише різновидом інформаційної технології стосовно комплексу бібліографічної інформації.

Розглянемо деякі основні поняття бібліографічної технології, які застосовуються в сучасній науці і практиці.

Засобами бібліографічної технології в електронному середовищі є методи діяльності, канали руху інформації, бібліографічні джерела, матеріально-технічне забезпечення. Електронне середовище визначає їхню специфіку. Серед методів головні такі: сканування традиційних бібліографічних текстів, заповнення полів форматів бібліографічних записів, організація бібліографічних баз даних, копіювання бібліографічних записів, пошук у локальних та віддалених бібліографічних електронних ресурсах.

Канали руху електронної бібліографічної інформації – мережа інтернет, дискети й оптичні диски. Вони водночас є і матеріальними носіями, специфічним засобом передачі електронної бібліографічної інформації. Програми постійно вдосконалюються в напрямі розширення варіантів пошуку, спрощення і зрозумілості інтерфейсів, сумісності тощо.

Електронна технологія дозволяє об'єднати переваги попередніх методів та форм фіксації і пошуку бібліографічної інформації. Характерно, що на першому етапі розвитку ця технологія успадковувала форму фіксації бібліографічної інформації на картках. Програми підготовки бібліографічних записів передбачають можливість друку карток на принтері, що можна пояснити двома причинами. По-перше, електронний каталог порівняно з картковим має значно менше фізичних входів. Умовно говорячи, в карткового каталогу стільки входів, скільки й шухлядок. Кількість аналогічних входів в електронного каталогу лімітована кількістю автоматизованих робочих читацьких місць (АРМів). Поки кількість останніх не досягне декількох десятків, щоб не створювалися черги, бібліотека дублює в традиційних каталогах зміст електронного каталогу. По-друге, читачі мають бути навчені пошуку в електронному каталозі, інакше його неминуче доведеться здійснювати черговому консультантові. Епізодична допомога

консультанта, втім, може знадобитися і навченому читачеві – так само, як і в разі пошуку в традиційному каталозі.

Сформувалося декілька технологічних засобів формування доступних в електронному середовищі бібліографічних джерел. Основним методом формування повноцінної бібліографічної бази даних є заповнення полів формату бібліографічного запису. Несподівано в електронному середовищі «відродилася» карткова форма бібліографічного джерела. Винахід методу сканування дозволив технологічно оперативно отримувати відтворені на екрані монітора бібліографічні записи в картковій формі.

Основна увага в розвитку електронної бібліографічної технології нині приділяється аспектам складання стандартних бібліографічних записів, правилам заповнення полів формату бібліографічного опису, сумісності програмних засобів автоматизованого бібліографічного пошуку. Значущість цих проблем безперечна. На жаль, на другому плані перебувають прагматичні проблеми формування повноцінної бібліографічної інформації в електронному середовищі за її структурою і змістом. Немає підстав говорити про системний розвиток цієї інформації загалом. Але це вже не технологічний, а організаційний аспект розвитку бібліографії [2].

Об'єктами бібліографічного віддзеркалення в електронному середовищі можуть бути як конкретні документи, так і веб-сторінки, навіть сайти – у тому разі, якщо документи, що входять до складу колекцій, не мають індивідуальних веб-адрес. Складніше з термінологією *процесів* бібліографічної роботи. Значна їх частина в електронному середовищі специфічна, але не відтермінована, що зумовлює багатослівність точного професійного тексту.

Фактично може йтися про поняття і терміни, що охоплюють процеси *електронного бібліографування* й *електронного бібліографічного пошуку*. Для першого характерні терміни заповнення полів програм МАРК, *автоматичного індексування*, запозичення готових записів або їх елементів, редагування або звірки даних. Електронний бібліографічний пошук може

бути *локальним* (у своїй базі даних) або *віддаленим*, епізодичним або таким, що регулярно повторюється, онлайнним (багатокроковим) або однокроковим (у разі розміщення релевантної інформації в одному джерелі).

Отже, у зв'язку з автоматизацією поняття «методика» наразі застосовується переважно в навчальній літературі. Разом з тим, методика не є синонімом технології. Специфіка методів бібліографування і бібліографічного обслуговування в електронному середовищі вивчена недостатньо, майже відсутня і фахова література.

#### Список літератури

1. ГОСТ 7.0-99 Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения. — Минск, 1999. — 23 с.
2. Коготков Д. Я. Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология : учебник / Д. Я. Коготков. — СПб. : Профессия, 2003. — 304 с.
3. Коршунов О. П. Библиографоведение : учебник / О. П. Коршунов, М. К. Леликова, Т. Ф. Лиховид ; под общ. ред. О. П. Коршунова. — СПб. : Профессия, 2014. — 288 с.
4. Коршунов О. П. Библиографоведение : Общий курс / О. П. Коршунов. — М. : Кн. Палата, 1990. — 232 с.
5. Коршунов О. П. Библиографоведение : основы теории и методики : учебник / О. П. Коршунов, Т. Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова ; под ред. О. П. Коршунова. — М. : Гранд-Фаир, 2008. — 335 с.
6. Моргенштерн И. Г. Общее библиографоведение : учеб. пособие / ЧГАКИ; И. Г. Моргенштерн. — СПб. : Профессия, 2006. — 208 с.
7. Тодорова Є. М. Електронні технології підготовки бібліографічної інформації / Є. М. Тодорова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2015. — Вип. 47. — С. 24–32.
8. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Кондор, 2004. — 216 с.